

MANSÛRİYYE

(المنصورية)

Aşırı Şiiler'den Ebû Mansûr el-İclî'nin
(ö. 123/741 (?))
mensuplarına verilen ad
(bk. EBÛ MANSÛR el-İCLÎ).

MANSURNÂME

(منصور نامه)

Niyâzî'nin
(XV. yüzyıl)Hallâc-ı Mansûr'a
dair manzum menâkıbnâmesi.

Hallâc-ı Mansûr'un hayatını, tasavvufî görüşlerini, kerametlerini ve öldürülüşünü anlatan *Mansurnâme*, Ferîdüddin Attâr'a ait olduğu söylenen Farsça sekiz bin beyitlik *Cevherü'l-z-zât* ile (Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 234/2) yine onun *Tezkiretü'l-evliyâ* adlı eserindeki Hallâc'a dair bölümün serbest, muhtasar bir çevirisi niteliğindedir.

XIV. yüzyılın sonlarıyla XV. yüzyıl başlarında yaşadığı sanılan Niyâzî mahlaslı bir şairin yazdığı eser bazı muahhar nüshalarında Niyâzî-i Mısıri'ye (ö. 1105/1694) atfedilir. Niyâzî-i Mısıri ile ilgili kaynaklarda böyle bir eserin ismi geçmediği gibi eserin dilinin Niyâzî-i Mısıri'nin yaşadığı dönemden daha eski olduğu görülmektedir. İsmail Hikmet Ertaylan bir kaynağa dayanmadan eserin Ahmed-i Dâî'ye (ö. 824/1421) ait olduğunu söyler. Bursalı Mehmed Tâhir'in, Mürîdî-i Aydınî'nin Niyâzî'ye nazîre olarak yazdığını söylediği *Mansurnâme-i Hallâc* esasen Niyâzî'nin eseriyle aynıdır. Vasfi Mahir Kocatürk, Agâh Sırrı Levend'in yazarı bilinmeyen dinî hikâyelerden biri olarak değerlendirdiği eserin dili ve îmlâsından hareketle Yıldırım Bayezid devri şairlerinden Niyâzî'ye ait olduğunu ileri sürer. Bu tahminlere göre *Mansurnâme* müellifinin, şuarâ tezkirelerinde geçen Niyâzî mahlaslı on şairden Yıldırım Bayezid devrinde yaşamış, Derviş Niyâzî veya Niyâzî-i Kadîm adıyla anılan şair olduğu söylenebilir. Derviş Niyâzî, Âlî Mustafa Efendi ve Riyâzî'ye göre Gelibolu'da; Latîfî, Sehî Bey, Mecdî ve Ali Enver'e göre Bursa'da; Kınalızâde Hasan Çelebi'ye göre Serez'de doğmuştur. Sehî, Riyâzî ve İsmâil Belîğ'in, adını İlyâs b. İlyâs Şücâüddin olarak kaydettikleri Niyâzî devrin tanınmış şairlerinden Molla Vildân'ın kardeşidir. Mecdî, Dimatoka'da kadılık yaparken tasavvufa yönelen Niyâzî'nin Hacı Halîfe'ye, Sehî ise Emîr Sultan'a intisap ettiğini söyler. Şairin

ölüm tarihi olarak Riyâzî ve Mecdî'nin verdiği 914 (1508) yılı oldukça geç bir tarihtir. Mecdî kabrinin Bursa'da olduğunu kaydeder.

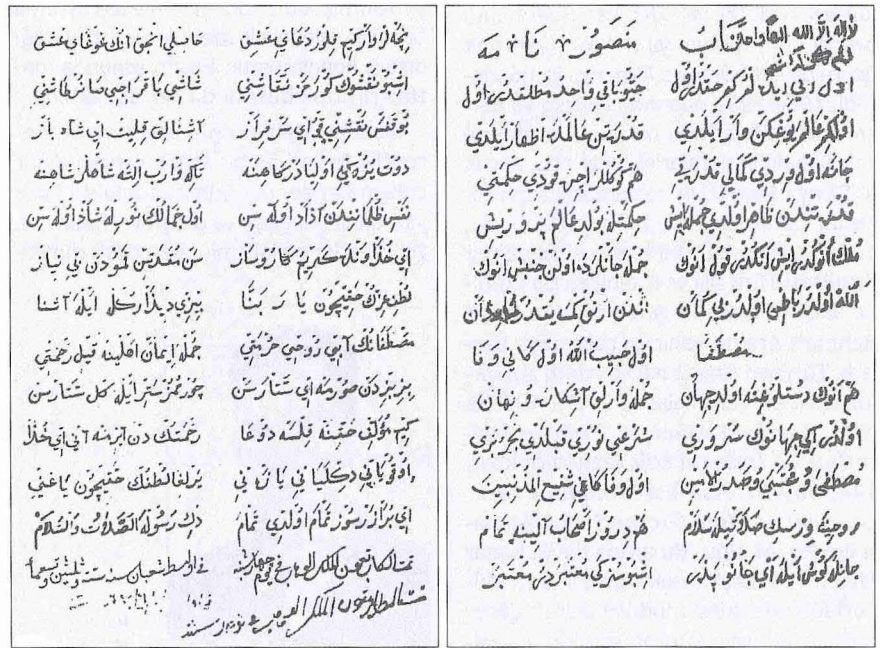
Mansurnâme'nin kaynağı Farsça eserler olduğuna göre şairin Farsça'yı iyi bildiği anlaşılmaktadır. Aruzu da iyi kullanmasından hareketle tezkirelerde *Mansurnâme* müellifinin Arapça, Farsça ve Türkçe ilk mürettep divanların sahibi bulunduğu söylenen Niyâzî ile aynı kişi olduğu tahmin edilebilir. Âlî Mustafa Efendi'nin, "Kudemâ-yı Rûm olan Ahmedî ve Şeyhî ve Ahmed Paşa bunların peyrevidir" dediği Niyâzî'nin Yıldırım Bayezid'e takdim ettiği divanları Timur'un Anadolu'yu tahribi sırasında kaybolmuştur. Tâhirülmelevî'nin tanıttığı bir mecmuada yer alan (Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 682) "Şeytanın Hz. Peygamber'e Bazı Sualler Sorup Cevap Aldığına Dair" adlı mesnevi de muhtemelen Derviş Niyâzî'ye aittir.

Mansurnâme'nin en eski yazmaları 936 (1530) ve 997 (1589) tarihlihdir. Daha geç döneme ait diğer nüshalarda eserin muhtelif şairlere atfedilmesinin yanında beyit sayısındaki değişiklikler dikkati çekmektedir. Nüsha farklarının pek az olduğu en eski üç yazmaya göre *Mansurnâme* 1066 beyitten meydana gelmektedir (bk. *Mansûr-nâme*, neşredenin girişi, s. 82-83). Mesnevi nazım şekliyle ve "fâilâtün

fâilâtün fâilün" kalıbıyla yazılan *Mansurnâme* vezin yönüyle devrine göre oldukça başarılıdır. Beyitlerde bazı tekrarlar olmakla birlikte yer yer sanatkârane söyleyişlere de rastlanmaktadır. Konunun mahiyeti, şairin dilinin sade, üslûbunun akıcı olması ve orijinal ifade kalıpları kullanması sebebiyle söz konusu tekrarlar hissedilmemektedir.

Müstakil bölüm başlıkları bulunmayan eserde tevhid ve na't niteliğini taşıyan ilk on beyitten sonra aşk konusuna ilkas edilerek esas bahse girilir. Bu bölümde Mansûr'un Cenâb-ı Hakk'a aşkı, fenâ câmından aşk şarabı içmesi, aşk hallerinin zuhur etmeye başlaması, çeşitli kerametler göstermesi, sihirbazlıkla suçlanması, zindana atılışı, devlet ricâlinin fitneye sebebiyet verdiği gerekçesiyle Hallâc'ı ikna etmesi için Cüneyd-i Bağdâdî'den ricada bulunması, Hallâc'ın enelhak davasından vazgeçmemesi ve bunun üzerine öldürülmesi için fetva çıkarılması, asılması, yakılıp küllerinin Dicle'ye savrulması, nihayet öldürüldükten sonra gösterdiği kerametler anlatılır. Hallâc-ı Mansûr'un durumunun yorumlandığı sonraki beyitlerde şair, Allah'a akılla değil aşkla varılabileceği görüşünü akıl ve aşk arasındaki diyaloglarla işlemiştir. Eser dua ve Hz. Peygamber'e salât ü selâmla sona erer.

Mansurnâme'nin ilk ve son sayfaları (Adnan Nakiboğlu özel kitaplığı)

İlk defa taşbaskı olarak *Mansûr-ı Bağ-dâdî* (İstanbul 1261), ardından *Mansûr-ı Bağdâdî'nin Vukûât-ı Meshûresini Mübeyyin Manzûme* (İstanbul 1288) adıyla basılan eser Mustafa Tatcı tarafından bir incelemeyle birlikte yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Niyâzî, *Mansûr-nâme* (nşr. Mustafa Tatcı), İstanbul 1994, neşredenin girişi, s. 81-95; Sehi, *Tezkire* (Kut), s. 240-241; Latîfî, *Tezkire* (haz. Mustafa İsen), Ankara 1990, s. 358; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 355; Kınalızâde, *Tezkire*, II, 1024; Belîğ, *Güldeste*, İstanbul 1278, s. 505; *Osmanlı Müellifleri*, II, 415; İsmail Hikmet Ertaylan, *Ahmed-i Dâî: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1952, s. 127; Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1970, s. 165; *Kühû'l-Ahbârın Tezkire Kısım* (haz. Mustafa İsen), Ankara 1994, s. 102; Tâhirümevlevî, "Bizim Lehçe Edebiyatının İlk Divan Sahibi Bursalı Niyâzî'nin Bir Mesnevisi", *İslâm Yolu*, sy. 4, İstanbul 1951, s. 14-15; L. Massignon, "Hallâc", *IA*, V, 170.

MUSTAFA TATCI

MANSUROĞLU, Mecdut (1910-1960)

Türk dili âlimi.

4 Eylül 1910 tarihinde İzmir'de doğdu. İzmir eşrafından olan babası, İstanbul Dârülfünunu Hukuk Fakültesi'nde fıkıh tarihi müderrisliği yapan Mansûrîzâde Said Bey, annesi Çelebizâde Halil Efendi'nin kızı Zehrâ Hanım'dır. Babasının Mütareke'den sonra İngilizler'in elinden Rodos'a kaçması dolayısıyla ilkokulu Rodos'ta ve İzmir'de okudu. Orta öğrenimini İzmir Amerikan Koleji'nde tamamladı (1931). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi (1936). Aynı yıl doktora yapmak üzere devlet bursuyla Almanya'ya gönderildi. 1936-1939 yıllarında Leipzig ve Berlin üniversitelerinde okudu; Annemarie von Gabain'in derslerini takip etti; ancak II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla doktorasını tamamlayamadan yurda döndü. 1940'ta İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne asistan olarak tayin edildi ve Reşit Rahmeti Arat'ın yanında çalışmaya başladı. Türkiyat Enstitüsü ile *İslâm Ansiklopedisi*'nin çalışmalarına katıldı. 1945'te *XIII. Asır Eski Anadolu Türkçesi Metinleri ve İndeksi* adlı teziyle doktor, 1949'da *XIII. Asır Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinin Grameri* adlı çalışması ile doçent oldu. Bu arada bir yıl kadar Maarif Vekâleti Yüksek Tahsil Umum Müdürlüğü'nde şube müdürü olarak görev yaptı. 1960 yılında profesörlüğe yüksel-

tildi, ancak kadrosunun onaylanmasından bir gün sonra öldü (27 Ağustos). Mansuroğlu, Türkiye Türkolojisi'nin Ragıp Hulusi Özden, Ahmet Caferoğlu ve Reşit Rahmeti Arat neslinden sonra gelen en güçlü temsilcilerindendi. İngilizce, Almanca ve Fransızca bilen Mansuroğlu'nun bu dillerde yayımlanmış makaleleri vardır.

Eserleri. Bilimsel çalışma alanı Türkiye Türkçesi ve özellikle Eski Anadolu Türkçesi olan Mecdut Mansuroğlu, en eskileri XIII. yüzyıla tarihlenen bu dönem metinlerinden Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin bazı Türkçe beyitleriyle Sultan Veled'in Türkçe manzumelerini, Ahmed Fakih'in *Çarhnâme*'sini, Hoca Dehhânî ve Şeyyad Hamza'nın gazellerini neşretmiş, böylece Türkiye Türkçesi'nin ilk devrelerini aydınlatmıştır. Yayımlanmış üç kitabının da Eski Anadolu Türkçesi alanında olması onun bu sahadaki çalışmalarının yoğunluğunu gösterir. 1. *Anadolu Türkçesi (XIII. Asır). Dehhânî ve Manzumeleri* (İstanbul 1947). Bu çalışmada çeşitli kaynaklarda tesbit edilen Dehhânî'ye ait şiirler neşredilmiş, ancak daha sonra bu gazellerden bazılarının Dehhânî'ye ait olmadığı anlaşılmıştır (*DİA*, XVIII, 188). 2. *Ahmed Fakih, Çarhnâme* (İstanbul 1956). Transkripsiyonlu metin verildikten sonra eserin imlâ, ses ve yapı özellikleri ayrıntılı biçimde incelenmiş, kelime ve eklerin karma diziniyle metnin tıpkıbasımı verilmiştir. 3. *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri* (İstanbul 1958). Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin oğlu Sultan Veled'in çeşitli eserlerinde dağınık olarak yer alan Türkçe şiirleri bir araya toplanarak yayımlanmış, bunların dil özellikleri ayrıntılı biçimde işlenen metinlerin söz varlığı ortaya konulmuştur. Eserin sonunda metnin tıpkıbasımı da yer almaktadır.

Mecdut Mansuroğlu, doktora ve doçentlik tezleri ile bu arada yaptığı diğer çalışmalar sonucunda Anadolu'da Türk yazı dilinin doğuşu ve gelişmesi hakkında yeni fikirler geliştirmiş, Batı bilim dünya-

Mecdut
Mansuroğlu

sında o güne kadar kabul edilen aksine Anadolu Türkçesi'nin Orta Asya Türk yazı dilinden kopuk olmadığını, onun bir devamı olduğunu savunmuştur. *Philologie Turcicae Fundamenta*'ya yazdığı "Das Altosmanische" (1959) başlıklı incelemesi bu dönemin ilk derli toplu grameri olma özelliğini taşır. Mansuroğlu'nun Orta Asya İslâm - Türk yazı dilinin ilk dönemiyle meşgul olması, bir yönüyle onun Eski Anadolu Türkçesi üzerinde çalışmalarını tamamlayıcı niteliktedir. Bu alanda en önemli yazısı *Fundamenta*'da yayımlanmış olan "Das Karakhanidische" (nr. 102) başlığını taşımaktadır. Bu çalışma aynı zamanda Karahanlı Türkçesi'nin ilk grameridir. Onomastik ve diyalektolojiyle de ilgilenen Mansuroğlu Eski Anadolu Türkçesi'nde rastlanan bazı unvan ve adları da incelemiştir. Anadolu'da gelişen Türk yazı dilinin başlangıcı konusunda çalışmalar yapmış, bu yazı dilinin önceki dönemlerle olan bağlarını araştırmış, müşterek Orta Asya Türkçesi'nin ilk devresi olan Karahanlı Türkçesi ile ilgili araştırmalar yayımlamıştır. Umumi Türkçe'nin çeşitli yapı bilgisi meseleleri ve Anadolu ağızları sahasında da çalışmaları bulunan Mansuroğlu ayrıca dil bilgisi terminolojisi ve dilde sadeleşme konularıyla meşgul olmuştur. Avrupa Türkolojisi'nde haklı bir şöhret kazanan Mansuroğlu'nun yazılarının büyük bir kısmı dergi sayfalarında kalmıştır (eserlerinin ve makalelerinin tam listesi Eckmann ve Timurtaş'ın yazılarında yer almaktadır, bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

İÜ Ed. Fak. Arşivi'ndeki Özlük Dosyası, nr. 21; J. Eckmann, "Mecdut Mansuroğlu", *TDED*, X (1960), s. V-XVI; Faruk Kadri Timurtaş, "Ölümünün 5. Yıldönümünde Prof. Dr. Mecdut Mansuroğlu", *TK*, III/35 (1965), s. 857-863; Mustafa Kutlu, "Mansuroğlu, Mecdut", *TDEA*, VI, 140-141.

HAYATİ DEVELİ

MANSÛRÛ'İ-YEMEN

(bk. İBN HAVŞEB).

MANTIK (المنطق)

Düşünme faaliyetinde zihni hatalardan koruyan, doğru düşünmenin kurallarını, ölçülerini ve yöntemlerini gösteren ilim yahut sanat.

Etimoloji ve Tanım. Sözlükte "konuşmak" anlamına gelen Arapça *nutk* kökünden türetilmiştir. İbn Manzûr *nutku* "kelâm"ın eş anlamlısı olarak gösterir (*Li-*